

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ

Г І С Т Ь

ІЗ ЗАПОРІЖЖА

EX LIBRIS

Денис Лукіянович

Гість із Запоріжжя

В. Загайкевичеві, дорого-
му товаришеві з давніс літ
і на сьомім Feldgericht-у
beim A. O. K. Süd

5/9 915

Кенне

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1925 ●● НАКЛАДОМ АВТОРА
БІБЛІОТЕКА ОПОВІДАнь І ПОВІСТЕЙ Ч. 1

З ДРУКАРНІ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ДІЛО“, ЛЬВІВ, РИНОК 10

TULA-online.org

A se alienatus.

Перша глава.

I.

На закруті постелився камеральний плай і стрілив під небо могутній Клива.

Косович, як кожним разом, поздоровив його поглядом і думками, а коники фьоркнули, бігу наддаючи.

Пробі, Косовича так іще не вітав Клива! грозить, хмариться дідуган із жолобиною, з „жорнами“ на покотах, а що Косович гляне — рад не бачити одноокої потвори з личманом на нижній часті лица, закритій уже тьмою. Верхня лисніла ще в жарі сонця, та від того тільки суворіше обрисувалась дебра, мов отворена паща. Два ребра гори, одкинуті смілими кругами, порослі молодого смерекою, простяглись аж під плайок, наче дві кістляві руки. Тільки підіде повозка — здавлять Косовича!...

Але над потічком!... якаж там тінь, а під нею шелест, сваволя, живе щось. Ізза кожної хвої здовж дороги вибігали жваві Сумерки тай здоганяли, тручали фьаетоник і ретоталися під шум гуку, аж дзвенить.

Такого ще не зазнавав Косович, а вже цілих 18 років їздить понад сей струмочок!

Таємним сміхом, підслуханим глумом подратований до краю, не повернув лісничий домів, де його ждали мама й сестра. Він подався ліворуч плайчика, в камеральну канцелярію, замкнувся, ходив, зітхав, курих.

Щож, коли молоде хіхікання і тут за ним кудись то всотувалось та сіпало його, а він і не відає навіть, хто сміється над ним, за що його потолочило.. Гляне у вікно — там грізний Клива. Од вишкірених „жорнів“ простяглись яснуватими смугами потворні вушища аж проти Стога, мов у пана старости повітового, а камеральна домівка на полянці так і хрусне в пригорщах страхіття.

Заковтали в двері і наляканий Косович виправдує себе перед матірю :

— Сі кістляві руки простягнулись аж до повітового міста, бо там уже не стало ока й голови. Ковані скрині на колесах; жиди мов ластівки-димарки шмигають вулицями. Котрі не схотіли наслухувати згуків ізпід Ніжнева, Мартинова та Жидачева — поїхали в світ.. На Кливі такий шпиль, як у жандаря на шишаку, а з тим жандаром радився староста, чи мене увязнити..

Заковтали вдруге. Косович жахнувся: „Вже прийшли по мене“... Але за дверима тихо, тоді він дорікає сестрі:

— З натуги затягнув я вже палуди, бо працював не лиш за себе, але й за п. завідателя і за практиканта, а надімною заєдно свистав батіг за те, що я Українець. Непевний Вашого завтрього не закладав родини та цурався України; колиж уже дуже муляв якийсь там хробак, я давав на культурні ціли,

тай то безіменно. Та не допомгло! Дознався днесь у місті, що мають мене арештувати. За політику! Ось і прийшли вже, тільки зачайлися в сінках!

Міжтим побережник Яків Фолтин уже всердився. Панич визирає крізь вікно, а його не пускає. А тож і в село йому ще бігти, поки піде в свою Поляницю і дома „жéна“ приставила горщик води на голову і треба бритися проти завтрішнього свята.

Ото втретє пішов до передпокою, втретє погладив долонями патли, сильно заковтав.

Розскочились двері, ще ширше втворив панич очі. Сів Яків на лавку тай помовчав, а Косович накинувся:

— Чого хіхікаєш? ти цілий день захлибаєшся!?

— Два нас у хаті, а хто третій бзикає, то комарі на вікнах.

Панич ходить по кімнаті, гей тінь, а Яків не втерпів довше тай починає розмову:

— Чи ви згубили в місті всі гроші? що вам таке?

Розказав йому Косович докладно, що бачив, Фолтин махнув рукою:

— Журивсяб я жидівськими перинами! місто ссе всі села, як щеня цицьку, війна її рубає, тай місто в трівозі великій. Хлопа земля годує і він доти не має страху, доки на землі твердо сидить.

— Якове, війна зломить нас!

— Або ми ломім, або тікаймо в гори! се тільки в місті таке щось твориться. Я коби глянув на смереки, на Стіг — то мир спливає на мене.

— Бо я не живу в тих горах уже 18 років ?

— А я їх люблю ! Вам же нераз казав женитися: пів журби сцілує „жéна“, другу пів розгонять діти сміхом.

— Пусте балакання. З чим ви прийшли до мене ?

— Маю клопіт із війтом.

— З клопотами ? я маю свій.

— Але не з війтом.

— Що тепер війт ? Тільки царі тай гармати мають голос.

— Повістували, що вже шість царів беться.

— Та не повістували, що Москаль нашому взяв безліч сіл та два більші міста спалив, а що війська в полон дісталось ! а вісім тисяч упало в самих битвах над Дністром !

— Шкода людської праці й крові. Але війна ! Сей гине, хто на черзі. Ми в горах безпечні.

— Піде край, підуть гори.

— Або край піде ? А піде, то комусь треба наших скал ? Ялиці їстиме ? Як же він ме котити гармати по таких безвістях, де вовки виють, а ковбки поволоцьки стягати треба !

— Говорите, мов дитина. А ворога вже не здержати.

— Га ! так — то так ! Ми не порадино, здаймося на Бога. З хати ніхто нас не ме прогонити ; ліс є, сiна буде, з гордів збереться. Чогож треба ще, коли й каса стоїть ? залізна і на три ключі замкнена !

— Каса є, та пуста.

— Як же пуста ?

— А так: нема грошей на виплат. І для себе навіть не маю вже з чого взяти. Ві второк першого, але зі Львова гроші вже не придуть, бо дирекція вже виїхала; в старостві не візьмеш, бо там уже днесь ярмарок та безголова: також наставилися тікати. А в нашій касі вже не знайдеться.

— Для вас, паничу, не знайдеться і для мене ні? Таж я ваш слуга і при вас живу, то не знайдеться для мене?

— І небоя вовки... га? Полоскотало!

— Якже, задурно я служив тай на камеру працював? Га? Не пропаду, але належить мені.

— Тай мені належить. Поправді нема, а скільки ще чого буде, хоч трохи, то поділимо між себе.

— Ой, знав я, що так зробиться; яж іншого пака не знаю і при вас хочу далі бути, але чи знайдеться в касі певне?

— Може щось зиськаємо по тартаках. Мусимо рятувати себе. Ви стійте при мені. На нас двох усе тепер звалилося, бо зарядчик і практикант утікли вже.

— Втікли?

— Про се почув я в місті. Всі виїхали відси і потайки вивезли свої родини, а мені ніхто нічого не сказав, наче я за горами був. Усі книги, усі тартаки і зруби, весь ліс, усе на мене. Я маю відповідати.

— Хибаж і досі не було все на вашій голові?

— Було, але називалося, що відповідав буцім то зарядчик. Тепер сам відповідай, хоч каси не передали мені в порядку, не передали рахунків, нічого.

— Перед Москалем відповідатимете?

— Вам сього не розуміти Якове, так само, як не розумієте, що таке війна. Ви гадали, що то війська вийдуть собі десь за села, почубляться, як два когути; мов тічня вовків погризуться, хто кого переможе. Тимчасом війна перетинає всі нитки, так як на ткацькому варстаті перетявби основу, або в трачці той пояс од машини, що всі колеса гонить.

— То ніби наші тартаки стануть?

— Вони стали ще вчора; не знаєте?

— Менче тисячок заробить Мошко.

— Але чи тільки тартаки? Ви вважайте.

З кожного села одних покликали під кріс, других узяли на стійку, чи й на далеку фірманку, а третім забрали худобу. Хто з фірманки вернувся, а хто ні. В полі один у полон, один калікою, чимало впало. Із сих, що лишились у селі та по містах, чимало жандарі... в холодну...

Косович замнявся і знов заходив, аж підлога подавалася. Помовчав — Жандарі, жандарі... вони беруть, кого попаде... Тартаки стоять, на полях нема кому робити. Нема ким, нема для кого, тай нема де вивезти з тартаку. Нема як, бо ні залізниця, ні почта, ні телеграф не йде. Листів нема, торгівлі немає, з міста не привезти нічого, бо ми відтяти від світа.

— В тім же то й біда вся, що пани й жида з міста загорнули селян під себе й навіль арешти для нас поставили.

Косович знов підскочив і нахмурився, але Яків супокійно та рівно мовив:

— Ліпше було, коли ще хлоп не ходив до міста, одіж купувати да в своїй громаді прилюдно судився й правувався.

— Вже ті часи минули, тай шкода балакати за ліда й за бабу.

— То ніби геть цілком пропадати?

— Пропадати поволи.

— Ой, не пропадати! Бо Москаль, скоро і прийде, то певне йому вже не треба ні тартаків, ні почти, ні телеграфу, га? Чи нас він прожене? тай лишить собі голу землю?

— Що я вам стану повідати про московські порядки, коли ви того всього не розумієте тай ще приходите за війта колотити.

— Ви паничу, боїтеся, чи Москаля, чи жандаря, а я з війтом не хочу зачіпки. Таж то напасть: не зробиш йому чого, він уже закарбує на тебе, що Господи! А ще як ходить о крейцар — то не дай Боже! Він же на сю шкоду від диків чекав уже 40 років, відколи газдує. Дочекавєя раз, то певне схотівби й сотку достати.

— Що, тепер йому шкоду цінувати? Мені голова тріскає, а він із сим лізе? Каса пуста і кінець! Завтра, скоро світ, їдемо до всіх трьох тартаків. Жиди втікли, а ми мусимо склади забезпечити й од вірника може які гроші захопимо, поки ще пора.

— Як паничу, на саму Богородицю?

— Не говоріть дурниць. Тепер нема вже свята, нема неділі; ні дня, ні ночі, бо — каниони стріляють і в день і в ніч, у будень і в свято.

— В Бозі, паничу. Я вас завтра збуджу перед світом.

— Не треба. Чекайте коло зруба!

Пустився Фолтин у село.

— Щось воно є, коли панич таке каже. Кис він тут іздавна та всігди вмів журитися й стогнати, але тепер, знать, добра якась галуза

злетіла йому на голову. Жив я собі, як жив, а він мусів мені такого набалакати? Щось він іще більше знає — не сказав мені. А на жан-дарях, сердега, чисто заукався.

Розгадав собі Фолтин, що чув од пани-ча тай нагло всердився: Грошей на першого не дасть, скоро не знайдеться в касі? а то буде гаразд! Чи не хоче й він із касою втекти, скоро вже все виїхало? Остануться дерева, скали, бідні люде і ти, Якове з ними.

Тут наскочив Якова вїт Іван Василів, що вже аж вийшов із села проти його.

— Ну, шож, ти вже був із паничем?

— Був, але що з того!

— Ігій на тебе, то як ти говориш?

— А так, що шкода нам драпатись по горбах тай шукати, де дики гній лишили. Москаль спалив нашому цісареві два міста, вісім тисяч війська вбив і ось підемо під його владу й порядки. А вам то мудрішки тепер у голові?

— Шляг би тебе трафив! латюго оден! — скрикне вїт і лус! Якова палюгою — завтра по Службі Божій маєш мені стояти коло церкви тай підеш цінувати шкоду!

Стиснув Фолтин кавулю в долоні. Кров у йому скипіла. Алеж се вїт, пострах села, а Фолтин навіть не в службі, без бляхи на грудях. Фолтин хлопцем був, а Василів уже вїтував у громаді. Всі боялись його, як і нині бояться. А він, Яків шо? для людей благий, бо мав серце й сбачінне; в камері він слуга, пани голюкають, безвусий практикант гримає. Гляне Фолтин удруге на вїта, підніс палицю, але тільки сплюнув, зубами заскреготав і без слова мав завернути в збіч. І тільки при тім пōтягнув ногою, так як косар косить, але й од того Василів прийик до землі та йойкнув.

II.

Край Поляниці потворна нетля поночі сіла; ніхто на-віч її не бачив і тільки жах, тільки страх, тільки ляк на гори впав, аж під Бескид.

Могутно бє живчик вічистим шумом лісів і потоків; над Кливою, над Стогом, під лязуровим кришталем невидимо дροжить крило барвисте із меляхітів, смарагдів; арома чатини й лісових квіток обвіяла гори, всю Поляницю... аж любо! шуми з лісами тиху молитву необорній силі — ти її частина! — на радощах пісню з пташками співай.

Ей, з радощів!... знає Косович, що чиясь рука закинула петлю вокруг Поляниці, під сонцем змигають кривавії плями, а в фої жалібний чув свист.

Нарешті й Якову — вперве, відколи обіймав оком горді верхи Бескида — гірський ритм дужий зашумів боем смертельним, і поляницький потік щось котить голови криваві, зойком ранених бурлить.

Лісничому Яків поводи кинув, скочив з візка, у круту збіч побіг, аж одітхнув, як поклонились йому здалека його розмайні клени при його воринні.

Жив він у скарбовій хижі; кількома скоками наблизився до неї.

Тільки втворив двері, з темних кутів повиринали з криком дітиска. По голосі знав кожде, а лиць їх не бачив, бо хоч обід уже давно допрівав у печі, на курній хаті стояв ще густий дим. І поки Фолтин розглянувся, вже дрібнота ловила його за ноги, більшенькі висунули столець насеред хати, стільчики до-вкола.

На один сів отець і зараз найменчий хробак зіпнявся лізти йому на колінці, всі допоминалися бублика. Тато перше надрочивсь, а там розломив три засохлі обарінки, обділив п'ятеро молодших. Підстарша, Анна — мамина помічниця, не чекає вона бублика; старшого Федя не було дома.

Тимчасом Василина подала обід; покиж батько слобонивсь од дітей, зняла з полиці пляшку тай обоє випили без примівки. Вона тільки пригубила чарку й піднесла газді тай поцілувала його в долоню. Він хильнув без лакімства, як пристойть. Перш, чим узяв ложку, наколов небритою бородою найменчого дитвака за те, що торкнув його тай трохі трунку пішло намарне. Хлопчик спищав, але знав татові жарти, і хоч утік, не переставав із кутика зачіпати його.

При гутірці, ковтанні, сьорбанні та глотанні зникала їда з миски.

Василина зварила до капусти вуженицю з ярчати, що від Петра ще лишилась, і фасолі. На закуску подала кашу, зварену вчора, добре впрілу. Вдоволений обідом господар тріпнув жону здорово по плечах; а могла вона повеличатись, що досі хиба з пестошів була на ній мужова рука. І тоді навіть, як десь-колись пригодилося йому випити.

На приспі сидячи, Яків та ледви очма водив по буках і по темних ялицях, що буйно поросли високий Стіг і тільки мріли вечірної години під синім зводом. Пташки збираються на кубла сідати, не гомонить їх пісня, а проте кінчає припізнені лови хижий яструб, що колував високо під хмаркою, наче під рожевою цвітиною.

Здрігнувся Яків, бо співорила птичка, роздерта лютим хижаком, але повіки змигували, хоч і намагався він, то за яструбом стежити, то обіймити поглядом любі, тихі дерева.

Вийшла Василина з гребенем у руці, сіла коло мужа обіськати його патлату голову. Ледве Яків на подолок склонився, вже й дрімає. Ще раз сіпнув його малий Гнатко за гирю, ще раз він сказав йому „ой ти злодію, ти“ тай задрімав.

А в Василини на серці важко, хоч і не було якоїсь особливої гризоти. Аби себе втишити, розгадала собі, що дітоньки здорові тай слухняні, коровки й овечки здорові, молоко є, ворогів немає, а чоловік для неї добрий.

Так, як держала його голову на колінах, пригадала собі, що на другу Богородицю шіснацять років мине — хто дочекає — як вони побралися. Він довго бурлачив, навіть браття загарбали вже були його хатинку й ґрунтець, а Яків більше жив у лісі та в арешті, чим у селі. Бо тільки й знав, що стріляти дичину, хоч за те й карали його. Та мисливства він не кидав.

Аж якось об Спасівці не йшов більше в ліс. Почав лагодити плоти коло свого огорода і вже сусіди ждали, коли потече братня кров, а жінота вгадувала, до кого він старостів зашле. Але на першій сварці скінчилося: брати не вийшли вдруге. Тоді він мирно відійшов, ґрунтець лишив, але й братів по вік віків одрікся й спинивсь у селі, а Василина й не чулась, як послі Спасівки рушники подала.

І сьак і так їй говорили, да всяко страшив, кого не чарувала буйна врода, лісове хижацтво Якова. Перед самим весіллям він похвалився, що молодий лісовий практикант Косович, за дозволом камери, прийме його на злісного. Ба, тоді неодна з тих, що перше кирпу гнули, булаби пішла за мисливого.

Тай був він для Василяни заєдно такий добрий, як зараз після сватання. Відколи покрила голову білим рантухом і пустила русу косу по плечах, муж пильнував служби, годував рідню, придбав статків, а ніхто на нього не кривдував і не жалівся.

Двома проміннями гладила обличчє свого буйного медведя з Поляниці, з любовщами похилилася над ним...

Аж притьмом залаяв собака; на воротях стоїть вїт із Майдану і жандар із Брязі. Гнатко скричав, другі діти втікли, Василяна без духу торкнула Якова.

Зак сей прочуняв непрошені гості стояли вже біля нього, жандар крикнув: іди в хату!

А в хаті вїт зняв із стіни рушницю Якова, мигом заглянув жандар за образи та в скриню, та лапнув по лежанці.

Яків не при собі ще, хотів підійти, а жандар звершав:

— Не кивайся з місця, бо мій карабін заряджений!

— Скажіть, чого шукаєте?

— Жандар прискочив, скував йому руки.

Усе те збулося скоро. Коли Василяна вступила в хижу, жандар уже пощупав у Якова за чересом, облапав пазуху тай грімко каже до Василєва, так аби перекричати плач

дітей, що разом із маминим наповнив хату від порога аж під образи :

— То так вийте, як ви казали ?

— Так, пане команданте !

— Щож ти на те ? — до Якова.

— На яке ? — а тут ледве давить у собі злість.

— Ще стану розбалакувати із зрадниками, з русофілами ? !

Якова тькнуло.

— Ано, марш ! Вийте, пушку передати до камери.

— І мене ви не смієте від камери брати ! Ведіть мене до панича...

— Твій панич у дубину. Буде треба, поведу його під байнетом, як тебе ось.

Яків наче в студену воду вскочив.

— Хай же я хоч хліба йому дам ! — ридала Василина з дітьми, що позлазили з печі.

— Кусень скали можеш йому влупати — загув вийт.

— Се за твою бараболю ? — приснув Яков, а той трас його в лице.

Ех, спалахнув поляницький медвідь, подався крок наперед, сіпнув руками, зірвав ланцуски тай до вйта ; жандар вихопив байнет із кріса, Яков вихопив у вйта пушку. Але Василина з дітьми збила крик, взяла його за руку, повисла на ній, ще й стала слізми вмоляти, щоб її не губив, дітей не сиротив.

Яков важко здихнув, відложив зброю.

— З тобою собако, не говорю, а ви, пане, чей не вовк. Іти, то йти, але мушу вгорнутися та з челядю розпрощатися.

Мовчав жандар, а Яков пригорнув Василину, поцілував по черзі діти, вдягнув ко-

жушанку, перекинув сердак, узяв клунок і був готовий.

— Дозирай тут усього з Федьом, тай не вдавайтесь в тугу, не журіться, бо я не забавлюся.

— По тім, що було, Якове, я мушу вам наложити ланцушки — сказав жандар ласкаво й розважливо — такий припис цісарський тай наказ пана старости, інакше не сміє бути.

— Як припис, то припис — згодився Яков і вже ланцушки на його руках.

— А тепер марш! — крикнув жандар по прежньому тай кріс у руку.

Побілів Яков, озирнувся, але бачить, що нема ради. Вийшов перший, за ним жандар, готов пробити, на послідку війт.

Скоро тільки знайшлися на подвіррячку, зайшов Василів іззаду, смикнув у Якова клунок ізпід пахи тай швиргонув його в сінй до Василини.

— Подався сама з бенкартами своїми. Жеброта погана!

Ой, порисувалась у Якова гуня на плечах — у коня морщиться шкура від горячого батога — і барки піднялись, та мов фолюші впали... Але пішов мирно далі, бож сам собі вирвав клеваки.

Проводилй його плачі до самих воріт. Од воріт оглянувся, кивнув головою і зараз Василина стратила його з очей, бо стежка скручувала вбік і спускалася вниз поміж корчі малин та ялівцю.

Склонила Василина голову на ворота, ревне заридала, аж голос пішов по лощині... Втихла, слези кануть на пісочок, жаль серце рве, а каня втішає „кла-кла! так-так!“

Вечірня година розгорнула темну плахту, вкрила нею Поляницю, побережникову хижу й Василю, а високеє клендерево при воротах захиталось, зашуміло жалібно... Десь із далекого верху понеслася Федева денцівка і Яків поклонився Василю:

Ой сьогодні я ще тут, а завтра поїду,
будеш мила припадати аж до мого сліду.
Ой зпід Стога бє вода поуз наші хати,
будеш любко, з діточками тяжко горювати.
Ой летить ворон та летить чорний,
ой летючи криче,
та не раз, не два до вас, за вами
ваш Яків заплаче.

У сльозах застав маму Федьо, як пригнав товар. Хлопчина й собі заплакав, бо дуже любив тата...

III.

— За що? За що?

Се слово сіпало, шпигало Якова, кажаном костокрилим літало вкруг його, билось об стіни камянії, скигло над ним. Стрілою з напнятого лука злетіло вранці, метало ним по казні й він ранений, пробуджений із отупіння, волочив стрілу за собою, як птах крило; судомив руки, аж кісточки хрупотали; досягав вікна з густою перегородою під самою стелею, аби там почути відповідь із надвору, або — завітись.

У білий день чорний кажан у тінях скрився.

Під вечір Фолтин прагнув іти на двір, розпучливе „За що?!“ з повних грудей зарусти, щоб його почули і жандар у Брязі й Іван Василів у Майдані. Потермосив дверима, аж треба було долішню засуву притиснути, аж улетіли

Гість із Запоріжжа.

всі стражники тюремні, обскочили його мов злі пси вовка, намняли йому чуба, наштотвали боки і бунтарської крові пустили.

Приборканий чапів у куті мовчки, а другого дня казав себе вести до суду і ззатого знявся бешкет, матіркування.

Оловився коло Якова змий жалю, смоктав із його серця кров та огонь, аж ізморив його дурман марою болючої змази на господарське, трудяще життя й сорому страшного.

Затерп.

Третього дня збудив Якова, мов зачуженого, поклик до суду й він кинувся, як лісові робітники по виплат.

— Вас обжаловують, що ви сказали до Івана Василева з Майдану: „Шкода всього, Москаль палить міста й поклав трупом вісім тисяч нашого війська. Що будемо таксувати шкоду під австрійським цісарем, коли незабаром підемо під московську владу“. Почуваєш себе винним?

— Не приповімся, несвідім у тому.

— Казав так до вїта?

— Щось казав, та не так.

— Ага, щось не так! І казав і несвідім.

Ви заколотили публичний супокій тай розсівали фальшиві, трівожні вісти. Маєте два параграфи. Жандармерія не найшла у вас при трусі нічого підозреного, але знає вас як завзятого москвофіла, на воєнну пору небезпечного чоловіка. Також моглиби ви впливати на свідка, аби не зізнав проти вас. Зате все разом завішую над вами слідчий арешт. Підпишітья, що приймаєте ухвалу без заміту. А зрештою, заміт нічого вам помогти не мігби. Ловіть за перо.

— Прошу світлого суду і перепрошую вельможного суддю: що се таке москвофіл, і через що так мене жандар назвав ?

— Іди чоловіче, на другі руки, там будеш гратись. Я не маю часу; таких, як ви, ще багато. Гони вже раз! іди до чорта!

IV.

Приголомшений Фолтин споглянув у бездонну криницю, ковану опришками в скелі на Бубнищі, а заглядав туди ще парубком і мужем. Прошибала його тоді якась загадка, тільки ніхто його не кликав і жаром не обсіпав, лиш огняниця далеко перед ним підлітала й гасла на болотах. Тепер побачив на дні рідоту-плесо, на плесі міниться жандарське чачо; сидить австрійський орел на байнеті, виринуло страхітливе обличчя з судейськими очима, оплетене вужами, пекольною наругою покривлене; Фолтина мороз перейшов.

І висковзлось трикляте слово з криниці; се зле, чуже слово, недолі, кари, терпінь причина; жужмиться з вугла в угол; яструбом здоганя кажана; жандарський байнет мигає, аж очі ріже; Фолтин кинувся як бісноватий; за ворогом дерся по стінах; толочив усе, що під ногами; топтав живих мучених, що з ним у казні неповинно страждали.

Нарешті його звалено з ніг, його змішено як глину, зробилась у вечірній темряві копиця розюшених кривданів і все закрила невидюща ніч.

Роззорявся світ, Фолтин лежав мертвотупий. Дотирав промінь у тінисту яму, — не-

*

надійно подих із полонини, Сукелі шум, клекіт знад Стога, заповнили келію.

Гостинець од Василина приніс їх зі світа.

Гостинець од Василина Якова вирвав на часок із келії. А сама Василина? ах, сама Василина... „приходила твоя баба, але на балачку й забави немає тепер часу“.

Та хоч її не допустили, вона говорила до Якова. Поки говорила, він бачив, як вона покинула дрібні діти в хаті, з готовим клунком ходила лорогами, питалася, куди то повели її чоловіка? Біла ногами на Брязю до жандарів — винесла наругу; мандрувала до Болехова до суду; пересиділа ніч під брамою і припала росю; на зорях, іще й не свитало — вже вдивлялася в мури і вже на хвилину не відривалася од шістьох вікон, шукала за решіткою очей його сьйних, а в полудень зівяла, зморена, зжурена пішла з плачем, бо „на балачку й на забави немає тепер часу“.

Покинула Василина клунок у ключаря, вийшла на рундук, відступила під високі стіни, розтягнула руки й притулилась до холодного муру.

— Якове, наш пане! Всиротив ти Поляницю і всі ліси. Все німує, наслухає, а чи йде він до нас?... Когож ти лишив на Поляниці?..

— Якове, мій господарю, вивели тебе за всрота, а за тобою хижа плаче росю на вікні; коровка рикає; собака виє по ночах; уся загорода сумує...

— Якове, наш тату! схопили тебе зпоміж нас, як половик потя бере; у залізі повели, як розбишаку; а діти отченашу не змовлять: всігди питаються, коли наш тато прийде?

— Якове, Якове! мій коханку любий, вірний! Крізь сон я білу руку під твої плечі підкладаю; коби я знала, чи під твоїм віконцем стою, а чи чуєш ти мій голос жалібний? Мій ти голубе сизий, мій соколе!...

Василина голову склонила, на камінь сльозу зронила і камінь розступився: Яків „жéну“ свою побачив...

Обсипали його спомини м'яккі, ніжні. Почув на руках, на плечах дитячі рученята, як із пестощами його чіплялися; блискотіли їх оченята, любо-солодко вдивлялися! Жар спалахкотів, як скоро Василина пригорнулася до його. А тут відчув Федеві й Анніні сльозаві очі, як із пошаною вдивлялися... Почув усіх їх рідних, їхній плач за татом, привітав їх коханих у тихій, курній хатині. Полинула дбайлива думка над хозяйствечко, слідила за щоденним трудом сім'ї і благословила їй.

Мури зсунулися, стіна рівна, груба.

Поскочив Яків до віконця високо, під самою стелею, схопив рукою залізний прут і слухав, слухав, наслухав, завмер. Схилив голову, заплакав як хлопець, а залізо ржою зацвило. Вдивився в далеку далечінь, понад каштани у міському городі, понад їх верхи з кільчастими галками. Далеко, геть далеко, за Сукелю на ріни мигнув білий рушник і руса коса на плечах. У Сукелі топилося сонце, а ринь червоніла, червоніли босі, позбивані ноги. Дивився, вдивлявся Яків, аж сизі верхи, червінь, Сукеля і ринь ізлились із зеленими каштанами в сіру пляму, таку як келія. Було важко, тихо. Аж тую сіру каплю прошибла синичка, сіла на високому клендереві під тюремне вікно тай співає-щебече:

Як в лузі калина цвите квітами,
то также я, мій миленький, дітками.
Та одно кладу, мій миленький, од краю,
друге кладу, мій миленький, від стіни,
третє кладу, мій миленький, край себе,
та горюю, мій миленький, без тебе...

Потапала казня в темряві, а Яків сів у
кутику, спрятав розчіхрану голову в долоні
й умивав свою рану сльозами.

А синичка співала-щебетала край вікна :

...Ой ставай, мій миленький, лице вмивай,
бо впала дорога у далекий край !...

V.

Упала дорога у далекий край.

Блиснули округу них кріси, з гошівсько-
го тракту, край запустілого містечка займлено
їх „цабе“ і посунулися ряди темніщі тем-
ної ночі.

При дорозі на залізничий дворець, оба-
ноли, на мокравинах метушня стовплених во-
зів, коней, худоби і війська. При світлі лу-
чиць розташовуються жовніри з галасом,
з криком на подвіррях, городах та по хатах.

І Яків згадав, тай другі згадали свої
родинні оселі та потягла на бідних вязнів
така сувора студінь, що дзвонили зубами, а
вдирали, аж вартові мусіли їх спиняти.

Перед самим двірцем гора безладно ски-
нутих клунків, що не перейти. Обсіла їх чор-
на, пейсата купа гайворонів, крикливих во-
рон, заспаних воронят. А все те кинулось із
вереском та з п'ястуками арештантам до очей
і зневажали їх. Аж темнина пригорнула зло-

чинців, темна ніч у вагоні за дверима, засуненими на колодку.

Всі стояли тісно, а ноги мліли. Як машина сіпала возами, один на одного падав, усі кляли. Як віз у бігу хитався й схилявся, підкидало їх, шпурало й телепало ними гірше, ніж кошем у млині, а за всю недалеку дорогу та довгі постої задуха сіпала олово в груди і в голову, втома вбивала кіл у крижі і в плечі.

І так простояли, мучились довгі, довгі години. Мліли ноги, крижі тріскали. А метушня, згуки і свист долітали тільки здалеку.

Коли засліпило всіх світло крізь одсунені двері, сонце стояло вже близь полудня. Зачаджених витягнули попід пахи, напівживих облили водою, одного трупа кинули назад у віз. Ноги вигинались під займленим стадом, що під караулом пересунулось магазиною та трибунальською вулицею до в'язниці в Стрию.

Зараз після обіду розпочалася на тюремному рундуку іграшка. Було кілька урядників, стражників і ключарів. Урядовці почитували з різних карточок; стражники розпихали в'язнів між ріжні гуртки, ключарі числили, перечеислювали... Потім числили стражники, перечеислювали урядники. Третім наворотом числили урядовці, перечеислювали ключарі. Стали знов усі разом провірювати, переганяли людей із гурта в гурт, цілі гурти з кута в кут... Далі винесли два сиві пани і три слуги купу паперів тай почали розкладати їх по столах.

Усі сердилися, хотіли паювати людей на ново, як утім надбїг молоденький, чорнявий панок і щось бовкнув сивим панам. Нагло

застановлено всю роботу, втворилася брама, і ввійшло в подвірря багато війська, найбільше бородатих, кудлатих жовнярів, які ще недавно цибулю в Стрию носили та пивом шинкували. Вони займили всіх арештантів і розбили їх на три гурти, на такі, як попало.

Всі три гурти пішли назад на залізничий дворець.

Що коло двірця діялось, як там у городчику злягло людей куди-куди більше ніж у відпуст на Гошівській Ясній Горі; скільки жидови набралось; як метушилися, бігали, один другого спиняв, лаяв; як викрикали й ніякого ладу ніде не було — до сього то Яків і не додивлявся.

Друга глава.

I.

Залізницею їхали сім діб із безконечними перестанками, то в чистому полі, то на більших і менчих стаціях.

Усю дорогу міг Яків сидіти й лежати і крізь одхилені двері дивитись на поля, на ліси, на села. Замість того принявби був таку муку, як за час дороги з Болехова до Стрия. Тоді з усіх вязнів зробився був балмус, хитався, присідав, піднімався; стогни, згуки й оклики зливались разом; фізичне терпіння не допускало й одної думки в голову. Тепер Яків почував себе самотнім, усю дорогу гамселять колеса: зрада — зрада; ворог — ворог; повісять — повісять... Навісний їх грюкіт-стукіт гатив у вуха й розсаджував голову, навіть тоді, коли поїзд стояв. Усю до-

рогу думки, хоч одні й одні, мучили його важко тим, що він знав про себе, свій гріх розумів.

Розізнав уже, защо його посадили, провідав, що його жде: вже піднеслася заслونا.

В Стрию були хвилини, коли позабуто на них, на той гурт зігнаних і привезених тут каторжних. На тюремному рундуку вони лежали в куточку зімняті, понівечені. Байонетів над ними не було, але навкруг замикали їх мури людської домівки, такі як безплідна жінка, тай порубані вікнами, як ті очі невидющі. Але важко, як важко було під сими вікнами, що на них примеркли, на їх кратах нічними птахами засіли сотки а сотки присуджених років. Ізлинуть вони, сі віки повинної й неповинної кари, облетять, рани розгрібуть.

Отоді прочумав Фолтин і після крякання таємних птиць, яке різало серце й гасило духа до решти, він почув, як у їхньому гурті хтось свідомий жалувався на кривду вірних Українців. Говорив сей панок одно й друге, а все добре про Українців та сього Фолтин і не дослухував, зате підслухав про москвофілів, що вони любили російську мову, заманювали людей у Росію і тільки вижидали, аби ся Росія прийшла забрати Галичину. Вони зрадники проти Австрії та проти свого народа. Тепер сих небезпечних для держави людей беруть під байнет, вивозять у далекі краї тай вивішають їх, кого зараз, кого по війні може...

Значить, повісять; і Фолтин повисне, бо як же він здолає промовити, як успіє переконати, кого треба, що не москвофіл він?!

Один тільки спосіб, аби шибениці не дочекатись і зарзз утишити зболілу душу. Ото зсунутися з воза, підмити кровю погані колеса, хай утопиться отой чортів молот, хай на віки пропаде з голови отсей клекіт „зрада — ворог — повісять“.

Алеж така гадка, що кілька раз прошибала йому голову, не зігнала його з лежанки. Колишнім бурлацтвом і в мирі, по господарськи прожитими роками пустив Яків коріння міцно, а приспана сміливість підбивала його, зазирнути увіч сій напасти, що збила його з дороги, зробила небезпечним чоловіком, завела в тюрму, вигнала в чужину, ще й мала загнати — під землю...

II.

Такий нежидано підбадьорений, доїхав Яків до Вадовиць, а в вадовицькій вязниці почався також пай, тільки що вже без поспіху.

Фолтина поставлено в сей гурт, де стояв Перемишль, алеж сю громаду розділено ще на дві менчі: одна звалася Будвайс, друга Лейпа, чи пак Лейба. До Лейби посунули й Фолтина з другими, а від них і через них дознався він, що Лейба — чеське містечко і згодом повезуть їх туди.

Аж у сій дорозі зацікавився Фолтин усім, що бачив. Їхав некритим возом і до неспочу обзирава на стрічних поїздах гармати, вози та самоходи; всі роди війська; коні й худобу; Бог вість, яку знадобу. Чув, як у возах, пописаних крейдою, замаєних листям, прибраних цїсарськими портретами й

державними орлами, стяжками та коругвами — виспівували жовніри. Чи радше: щось із них співало. Бачив Фолтин потяги Червоного Хреста з раненими тай пригадував собі, як то Косович говорив йому про війну.

— А що хлопе! — ненадійно гукнув до нього якийсь веселий, хоч уже старший панок — деж ти Бойку, бачивби був у своїх лісах такі речі, стільки всякого народа, ріжного війська! Чи снилося тобі коли, що будеш у Кракові, в Відні та на Чехах? Тільки вернися по війні домів, от і буде про що розказувати... Ще зате Бойки своїм війтом зроблять тебе!...

— Коби тільки вернутись пане, щасливо туди чим скорше! Не хтівби я ні вїтївства, ні хвальби, коби тільки принести цілу голову до своєї хижі тай далі мирно працювати на діти...

— А леж вернешся! Спїмнеш моє слово. Таких дурнів, як ти — вибачай вашецї! — не вїшають. Помучать, посовають сюди й туди, тай забудуть, згубишся їм, або й пустять, але... не повїшають... Зрозумїй чоловіче, що війна — страшне слово, ще страшніща річ. Вивертає вона все горі коренем. Одного так нищить — другого інак; одному бере маєток, другому здоровля, третьому життя, а нікого в мирі не лишить; ні одного міста, ні одного села, ні одної родини, а перекотиться, перевалиться гураган, тоді вернеться усе на своє місце і люде вернуться на своє смїття, кому Бог дасть дожити. А недовго й ждати нам: яких два-три місяці.

Яків такий вдячний був тому панкові, що слези йому підступали, він хотїв його вицілувати по руках. Так, наче се був його

суддя з Болехова тай звільнив його зпід суду, життя йому дарував.

Зігнав йому послідню хмарку з чола.

А тоді пішов Яків у свій куток, аби первий раз од того страшного вечора на Богородицю, коли його арештовано, у вир тручено — супокійно здихнути й мирно переспати ніч.

Другого дня вранці вже була валка на місці, в Лейпі...

III.

Мов мняч підбитий прискочив до Якова нестарий панск, сухорлявий, з головою, що здутий міхур, із червоними повіками, як у когута, з носом задертим, ще й з кливаками. Заторохтів він; при словах „сльоване вубец“ бив себе в груди, потім повторив двічі „я кохам Руса“. Фолтин головою лиш кивав та всміхався, наче крізь сон.

Одчинилися двері, коло Якова спинивсь білявий пан синьоокий, сказав „морген“, поклонивсь йому Фолтин тай пішли в парі мовчки — за парами.

Фолтин шапкував ключареві й стражникам, сі розкланювались мовчки, достойно, такі поважні й чисті, як келія, коридор, будинок і рундук мощений та поділений дошками на клітки.

Ой хожував Яків, хожував лісами, борами та дебрами від сходу до ночі! Находився зворами та пляями. Літа свої проходив.

А тепер? У клітці! Раз вирветься з пари тай літає стрілою по тіснім подвіррячку, від

перегороц, побілених вапном одбивається мов хрущ од білих стін у майські вечорі,

Другий раз поступить кілька кроків, а мірений хід мучить його. Поплентається оплошійий, пристане безрадно, і сумний постоїть у кутку під дощаною стіною, гірко зітхає, задумається над своєю долею щербатою.

Ріс на полонині явір. Буйний та здоровий виріс, із вітрами боровся. Грім його раз надчімхнув, а він ріс далі, розростався. Аж одного дня вкинули дерево в підземелля і вже яворові не зачісує гілок полонинський вітер, над його верхівям не зіветься пісонька. Вінком рано та в вечір, а сонічко не ростить його кори й листя.

Та якже там ростуть, чим тепер живуть, як розвиваються і чим утішаються береза та молодник на його плаю? вони під гиллям у нього ховалися.

Що минула одна повня — явір чахне; що близиться друга — а по стінах, а по мурах його сила плісню вже взялася; третя повня не прийшла — вже явір вяне...

Тої казки нікому далі казати.

— Вітре буйний, чую твій шум за муром. Нікуди тут тобі розвернутись, а долетиж ти до Бескида, там уберешся вже в силу на полонині, тай полети, господине, понад Поляницю.

— А ти, співаче малий? Не знаю, яка твоє пісня, але ти Божий, а горе — людське і на всіх мовах одно. Ти сідаєш на в'коннях за решіткою, то кількож тебе вже просили, полетіти з їхньою піснею-тугою. Тільки на Поляниці ти ще не був. Ану, там полети, на високеє клен-дерево сядь, гніздечко звий,

а вже з того чудового раю нікуди, навіть у вирій не полетиш...

— А я піду, поблукаю, Дунай ріку відшукаю. Згадаю стрілецьку славу, долів пушу хустку криваву...

IV.

— Ех, Якове! в Стрию ми стогнали, у Вадовицях нарікали, а там іще було якось. Позаяк, але було. Рух був, життя. Чоловіка возили, тóвкли, перекидали. Тута пліснія — вовча яма!

— Ти Якове гадав, що сей суд знає щось? Те хиба, що ми забули. Кожного питають наново: хто його родив і як хрестили? а чим провинився?

— Папери в Стрию або пропали, або Москаль із вітром пустив, або огонь погодував ним. І хто тепер, хто знати знає, відати відає?

— Я знати — знаю; я відати — відаю! Моя правда, бо тепер уже Москаль хиба не два, тільки більше вже міст спалив, більше витовк війська і все загорнув під свою владу геть, аж під Краків.

— Де нічого невіжі не знають, то в Талергоф висилають. До Стирії в гори. Нехайби і гірше, аби — інше. Та не кращеб то було в Талергофі переждати, домів повернутись, аніж у тюрмі гнити, марне пропадати, живцем умирати?

— Вже ми тут даремне лічимо, даремне міркуєм, а чи в нашому краю і в наших селах християне Дмитра вже святкували, чи св. Миколи дожидають?

— Ой радби я з вами, недолі товаришами злинути в гори; хоч се не Карпати, хоч не мій Бескид — та справжні там бори.

— Скиглись у ялицях вітер з полонин, вдихнувби його хоч раз, хоч один.

— Він кров очистить, верне міць, силу дасть; сіпне кайдани, трусне замки, скришить їх тюремну власть.

— Твоя воля: є дорога! залишишь? подайся з нами?

— А правда моя?

— Хочеш — правдайся, взнем у них зоставайся; а ми мудруєм і практикуєм, аби в Талергоф попасти.

V.

Осінньої ночі, як вітер кидав дощем і снігом у тюремні сліпаки; як під опівніч хльостало по вязничних мурах півмерле гилля каштанів, що крякали весь день, аж душу вигонили із стратенців, аби чутлива мука не здрімнулась — тихо одчинилися ковані двері. На порозі, у Фолтина в келії пристанув жандар із Брязі, а перед ним ледвеньки на ногах стоїть тай не хитається — панич Косович.

Був марний, волосся стояло дуба, залякані очі бігали по стінах та по кутках клітки й гасли, то стовпом у Якова впирались, нарешті розсипалась і вдарила в Фолтина тиха, докірлива скарга:

— Нащо ти, Якове, завдав мене в тюрму? Хиба полекшало тобі від того, що страждає нас двох за одне? що не тільки твоя, але вже тепер і моя родина безпомічною осгалась? Я тебе в люде вивів, засту-

пався за тебе, завсігди — от і тоді на Богородицю — говорив я з тобою, наче з братом, а ти?...

— Ех, Якове, Якове!...

Схилив панич голову й затрясся задилькотів, із очей покотилися слези, з чола кров.

Яків не мав сили піднятися, не міг зігнати з уст німоти. Врешті скочив на рівні ноги й почув, як за вікном посвистують, скликаються, та грюкає в стіну післанець, Фолтина дожидають... він простав до порога, впав насеред казні та встати не може. Ох, як силкується, і не може.

Вранці покликано його до суду. Він розкавав усе поправді й без остраху, а тільки про Косовича не згадав.

Суддя на Фолтина лиш дивився й дивився, в очах його читав, свого ока не зводив, як стрілець із дичини тай не відривав, але не говорив, не полошив. Розмовляв із Фолтином якийсь інший пан. Переказував йому слова суду, а судді знов те, що Яків йому розказував.

Суд мусів надуматися, що зробити, бо свідка Василева не переслухаєш.

А Яків згадав перед вечером Косовича і — мав другу мирну ніч.

VI.

До Різдва суд надумувався, об Різдві оповіщено Якову, що справа спочиватиме, поки зложить свідокство Іван Василів, або може найдуться письма болехівського суду, перед яким Василів може вже свідчив.

Справа спочиває.

Моглаб і Фолтинова доля спочивати, якби під снігом трава не жила, під льодом вода не плила.

Але зима мине, весна прийде, правда оживе і квітом зацвите.

А тимчасом Фолтин і не під судом і не вязень тай на волю не можна його пустити, бо край залитий ворогом, наче повиню, а в воєнний час по чужині не бродити, не блукати.

Не давби собі ради пів ступня за тюремною брамою?... хто се каже?... Тільки пустіть! Адже кінця горам і лісам немає, можна верхами йти і йти. Москаль може собі мати під своєю владою всю Галичину, може й на Угри ходити, а Фолтин перейде пляями та дебрами, зайде на свою Поляницю.

Гей полонини тай кичері високі! Лем той зна, яка вам краса, хто серед вас виріс, а нагло спинився на чужині, та ще в тюрмі. Смереки вічно зелені своїм пахущим чатинням! Якто сніг насуне на гнучку вашу фою білі гребені, а як обвішає вас самоцвітом, що горить на сонці, аж перед ним гасне хоч який дорогий павук із скляними дармовісами в церкві під банею.

А ся тиша лісова у щирому борі на краю поляни! Заслухаєшся в неї, наче в вікновину задивишся, а нічого, нічого не чуєш... аж тут пташка любо киличе, що гев озоветься; а друга тільки пролетить і крильцем торкне сніжок на краку, що й на білий шошон ледве долетить.

Та до того ще й знати, що близько є любі серця; що визирають тебе чийсь очі

та вдивляються в тебе в застеленій димом хижі, мов звізди серед тьманої ночі, а рученята тебе обхоплять — мов повійка дуба.

VII.

— А хтож мене вирвав із мого раю, тай защо?

— Ех ні, не треба й питати; се, чим мене глагоїли — неправда; се, що сам скажу — не таке!

— Війна! Все про неї гомонить, усіько на неї відвертають. Війна! тут одні голосяться на неї, аби з криміналу втекти, других либонь мають закликати; у мене вона... посіяла неспокій...

Той самий се був неспокій, що товк і шибав Фолтином по лісах, по дебрах, а він, шіснацять літ тому з горою, об Спасівці, приборкав його, приспав, тай мирно зажив на Поляниці так, як багато Бойків мирно живе в курних хижках.

Бог із ними!

А той неспокій, що вдуге вродився з військовою, ознаймився вчора, хайже буде благословенний, бо він заплодить Фолтинову думку, так як витиснув тугу за втраченим раєм, не лишив на неї хвилини.

Для нього то, для сього неспокою варто жити, не для куска хліба, що його зіси; не для глотки трунку, що його проковтнеш. Від нього, від неспокою очі горять, кров бе, дух росте, а руки пружаються, чи руйнувати, чи будувати пруться.

— Хочби на войну йти з ними, з дужими руками своїми?

Ні. Все разом каже: ні! За вїттову бульбу жандар його скував, він понесе буйну голову на криваві поля, а жандар далі ме гуляти; жандарська неправда, людська кривда? Василини й діток не попрощав на смерть, тай піде смертельної пригоди шукати? хоч навіть не слухавби Чехів, що то вони говорять про Австрію, про тюрму народів?...

Але будиться Фолтин... пробі! та він сам один серед тюремного рундука: якось за дощаною перегородою непомітно пристався. Дивиться, а за тюремним муром свобода, луги, ліси. Прислухається, а неспокій гатить у його живчику молотом.

Пе ед жагущим вода!

Неспокій кличе його: іди до мирних Бойків тай голосом великим, із глибини серця, криком душі, і то сильним — ти маєш їх наполахати. Гукони: трійла насипав ворог у наші криниці; дурманом погноїв наші ниви; сон-зіллям обкурив наші хати і ми поснули тай спимо злочинним сном, але я посію між тем і хати неспокій. Нехай калатає під вікнами, так як під лісом сторож од диких вепрів диркає; нехай лякає вас поночі. Та не тим страхом, що пригнітає, тільки так, що хочеш із лихом боротися. Нехай од самого сходу сонця аж до заходу не дасть вам думкою втихомиритися, тільки нехай сталить вашу силу.

Фолтин, як давний хижак, поскочив і миттю виліз на каштанове дерево, на мур, на примурок тай сміливо підняв голову.

Вітер заграв у його ніздрях, ударив філею в груди, сполоскав легені, запалив кров. Поглянув Фолтин боком на вартового жовняра, що топтався коло будки; дихнув сво-

*

бодою, що обгорнула голову й цілого його — тай попід дах і скочив униз.

Ненадто довго був на свободі. Беріг її та мудрував, але під вечір придержав його серед поля вартовий жовняр і то Словянин. Ще щастє, бо обмінялися зрозумілими словами і тільки, скоро Фолтин пристанути не схотів, дістав кулю в стегно, побіг лиш пару кроків, а поки впав, свистали над ним гострі кулі і вартові пустилися за ним, як гончі собаки.

Третя глава.

I.

Отся нежидана, дивна пригода завела Фолтина в шпиталь, де рана на нозі гоїлася дуже поволеньки, а рана в серці гірше ятрилась.

Та коли нарешті вилікувався з пострілу, а зате тяжко заболів душею і вже конав, наспіла до нього вістка, що відправляють його в Гмінд. Од сього він видужав хутко й прибіг спішно до арешту, саме в сю пору, коли вже все було наготовлене в дорогу.

На саме Стрітення, в той день, коли кожного року весна дужається з зимою і побіджає живлова, невміруща сила, в такий день рушила валка. А до тижня тай прибув Яків там, де на білих ланах, серед глибоких снігів мочар примерз. На сі вбійчі млаки, на сі смертяні плавні недавно тому з усіх кінців галицької України, ріжними шляхами, по ріжних пригодах воєнна хуртовина пригнала з усіх усюдів, а лихая, сумна доля ще далі зганяє — сірі, довгі лави біженців.

На сніжних полях, у тумані палають огні, дьоргають ватри, шатра сіріють, табун безгнізних птахів сують, при битій дорозі чайки квілять.

Вкруг військо їх обступило.

Замучені постелилися рястом; притоптані розчавилися, принищкли — земля сама ячить.

Горі високо клекочуть орли, сюркають сипухи.

— Чого хоче барон Чапка і майор Веселі?

— Барон Чапка ось так хоче: Збудуєте, нам лишите ні село, ні місто; філя намул викидає і сполоче намул. Позбивайте шалаші і з бервен колиби — се для вас. Помуруйте, побудуйте домівки й палатки — се для нас. Будемо вас годувати мов у клітці птахів, та вберемо вас у лянки (за те стягнеться в податках.) Ви страждайте у бараках, а в покоях, у світлицях писарі будуть до вас, та пани будуть німецькі тай підпанки, ще й панянки. Голодуйте! ми спташені і від війська збережемось, ще й гроша надбається. А швестерки, пфлегерінки будуть швендітись . . . о, для вас! поростуть у піре, з панами в управі кохатися.

— Майор Веселі знов каже: Сліпий послух, дисципліна муть сторожити при брамі. Буде військо у таборі, жандармерія pomoже...

І так зійшла на багні яра пшеничка подільська, а жито покутське; полонинська буришка; буковинська курудза; лемківський овес.

У таку пору прибився Яків на український луг серед швабських гружав, де страхитний косар покосив клав.

Мов дитина мамою втішався Яків кожної години, бо рідні згуки, щире українське слово з трицятьох тисяч грудей звеніли йому найкращою піснею, носились запашним ладаном, тулялися до зболілого, стуженого серця, радували його мов дорогоцінна, віднайдена згуба.

Рідні мої! рідні силою і неміччю; горем і радістю; добрим і злим; рідні мої!

Наче до своєї Поляниці наблизився, куди серце і мисли так часто його носили. Під Кливу і над Стіг.

Місяць світив ясно і зорі сяли, у білому сріблі табор виринав, Яків приперся до деревини плечима. Ніч накрила горе, сон заколисав проклони і стогни і тільки на слезах бреніли гірка розлука й дівочька тоска. Яків витягнув руки, розхилив їх, обіймив український табор на чужині і кріпко-кріпко притиснув його до грудей.

Серце йому вмлівало; глянув на небо, а там над хмарами, на гострих обрисах стін сунуться проти місячного сяйва усі марюки, страхіття, всі муки, які переболіла його країна. Виросла буйно кривда і неповинна кара, що її принесли в брижках одежі, на обуві своїй — дорогі його земляки.

Місяць сипав світлом, а по небі постелилась кривава дорога на українську Голгофу.

В стрівоженім селі тисне чоло ворог, а збоку набігає якась своя, але чужинецька дич.

Уганяються розбишаки за невістами.

Грабіжники грабують.

Культурний дорібок сільських установах іде, як мерва на гній, наче скошена трава лягає під ноги.

Від сальви в плечі, мов підтягі дуби, падають статочні кметі, окраса українських сіл.

Розбігся мир по лісах перед кулями, а в кожному кущі смерть чаїться, чигає на них, а стовп огняний у селі росте, ширшає.

На конях уганяються треклягі чорномазники, люті внуки хижих степовиків, перед ними ясир, а земля стугонить під навантаженим обозом.

Їх здоганяє дим їдкий; стелиться вслід спаленизни смуд; церковні дзвони заніміли, зате розколисав вітер і гідає вішальників на всіх придорожних деревах, при шляху на стовпах... має ними, страшними, бє на тривогу до Бога.

У довгих рядах ключем сунуться тіни півживих, закованих. Галич годується трупами, а табуни летять, летять, налітають, небо вкрили.

Аж у землях далеких, у чужих краях одних каторжан прийняла тюрма, другі пішли по катівнях-бараках. То Гмінди, то Хоценна і Вольфсталь, то Оберголябрун і страшний Талергоф, що біліє непогребаними кістками, і замість таборових колючих дротів там стирчать наїжені байнети.

Тіни ростуть і хигаються, а передом, перед ними, перед безсудними страдниками йде хрест із вінком терновим. То здіймається, то клониться, то темні, довгі ряди сяйвом оклоняє, і сам іде і їх веде на Голгофу.

З хреста проміні сяють, із терня стріли злітають, із червоної дороги кровця капає.

Фолтин ясний промінь прийняв у душу, гострим стрілам підставив серце, а животвор-

ної крові напився й очі нею промив. Місяць сховався за хмари — Фолтин іздрігнувсь.

*

Почувся Яків у злиднях, але в своїх рідних; побачив і поговорив із ретельними господарями на свому, й господинями, тай віднайшов українське село і то гартоване в огнях та на згарищах. А побув у Гмінді, в таборі — то зродився в його душі перше йому незнаний, піднебесний настрій, ніби при щирій молитві на службі Божій.

Тож і службу Богу в деревляній каплиці почув Яків. Сю саму Службу перед престолом, якої хлопцем не розумів, а тепер скорявся їй і схиляв свою натруджену голову під добротливе крило — розмріяний кривдан. Синяві клуби кадильного диму перед намісними образами — се мрич, що імився Кливи та Стога, бив під самі облаки, прислоняв усе мале, низьке і здіймав душу прииженого Бойка аж під саму баню, до неба, високо.

Тоді чиясь м'ягка рука цілющим бальсамом помазувала його рани, вливала в його душу приплив нової сили. Се може були п'ятсотлітні молитви в поляницькій церковці; се дух і сила Захара Беркуга, великого громадянина, що його зродив і воздвигнув Бескид, а він, заштита старих вольностей у мирі — вмів і в війні боронити рідної землі, рідних гір, та всю Тухольщину захистив перед наїздом дикого, грабіжного Монгола.

II.

Неспокій задрімав, десь притаївся.

Яків ішов плаєм, зяквітчанім у брід. Пахущі трави і розвилі зілля олійками оро-

шували його постолі. Від сходу до заходу сонця дивно грала небесна музика в його душі і не смеркався світ, коли він приходив, розмріяну голову клонити на лежанці.

Що день Божий, що день Божий, всігди одним робом — крадьки поміж дроти вибігав із табору, ходив на плаї у те саме місце, під те саме дерево, тоюж самою стежкою вергався, знисходив у бараки.

Та була йому саме в тім полегкість, що ходить якомсь інакше, аніж перше ходив. На Поляниці він топтав плаї; жирував із вовками й лисами; співав пісню життя з пташками; цвив він, процвітала Василина, розквіталися діти. А тут глядів на дерева, на небо, розгадував усе пережите від першої Богородиці, усі розмови в дорозі з ріжними людьми і в Лейпі з Чехами, патріотами; зсипав жемчуги перестражданих терпінь; зацитькував переболені кривди, а тугу за Поляницею звертав тепер на зорі, на той обрій, де світанок розвиднюється над пільмою. Кожного дня находив на своїй стежці ще щось нового і безмірно радів. Гордість розсаджувала груди, бо на Поляниці був Яків, побережник, а в таборі живе чоловік і Українець.

На отсій стежці відніс Фолтин трівку, але розумну побіду і найшов великий капітал.

Се було ось як.

Зявилася хмара через таборовий правильник. Він призначав, що отарою переселенців порядкують молодики, та ще й дуже строго. Старші в літах мусили їм повинуватись, хоч сі завідші були теж мужицького стану. Готов був Яків пристати до невдово-

лених у таборі, бо вже раз і другий скипів його гнів.

Але там, на плаю, на стежці сей бунт улягся скоро. як часом вітрець, що звіється нагло, пошумить буковим листом, ледве чутино засвище на смерековім чатинні тай пропаде без сліду, а тиша знов ляже... Фолтин доконався, що сі молодики знають письмо, бували у Пруса, з Німцями говорять і з чужомовною управою бараків порозуміються.

Освіта дала їм вищість, вагу освіти Фолтин признав, скорився.

Сам її шукав, аби добути сю велику цінність, і коли ідейні робітники в таборі втворили до неї ворота, Яків увійшов у них, справився до огнів, на зорі, що свитали сяйвом на очі невидющих.

На Великдень мав уже першу радість. По відправах молодь бавилася біля церкви, стариня перенеслась думками в рідні сторони, де гагілок виводять, кривого танцю йдуть, трояка грають та Зельмана співають. Він одалеки один під соснами присів, гагілки жужмом долітали, як у пасіці муха гуде, а він ловив букви, що розбігались мов хлопці та дівчата при „зайчику“, але він букви вязав у якісь то згуки і радість була щира й чимала.

А по Велицідни вже й не відклав Віденської „Свободи“ і з рук не спускав книжечок та друків, які надходили з Відня.

III.

Але неспокій змахував довкола нього суетливим крилом, у нутрі буря кипіла, а тоді Фолтин кидав книжку та бігав і товкся

в борі. Ходив понад дебру та хитро шукав тієї стежки й хисткої кладки, яку вчора бачив при срібних блесках місяця. Можна було нею перейти понад стрімку, широку пропасть, на Поляницю достатись.

Учора пізно місячна ніч його викликала, аби поглянув на свою хижу й він її бачив, цілу на горбичку, тай клени високі і свого приятеля і діточок. Сі вінком лягли на пахущім сіні, а Василина чувала над ними, рівна стояла біля журливого клена, до Якова білі руки простягла.

І він ішов до неї, ішов до них, а кладка довга, щораз то довша, нарешті місяць зайшов за хмару — темнота над пропастю.

Було так близько !

По дневи ходив Фолтин, кладки не було, в дебрі щось шумить. Невидима річка — розлучниця. Як не широка, то глибока. Пташки співають, сонечко гріє, вітер по соснах крила розпинає, Фолтина буцім чатиння коле гостре, коле в лице і в руки, він аж здригається, а в серці ніж і свідомість болить : її не обманути. Він ясно все бачить, прозоро, простірно й чоло долонею тре.

На Поляницю як близько : тільки через дебру ! але до хижі, до курної хати без вікон ? до Василини ? Далеко ! ох, як далеко !

Ще на обрію не вицвітали лелії, а Фолтин уже ходить, тай понад дебру, освіжений ранком, бадьорий. До Василини широко промовля :

— Прийду до вас, хай тільки скінчиться війна. Скількиж то буде роботи : поставити комин і прорубати вікна в стіні. Такі широкі,

високі, аби наша хата видною зробилась. — А тепер ходи, приглянься, хоч іздалеку дивися на простенькі, чисті клітки в бараках, із постелями в ряд, одна над одною. На сей упряток і харність. На вимиті, причесані, чисто вбрані діти в городчиках та в школі. Як же нам, Бэйкам, а може й усім нашим селам далеко до містового ладу, до культури. Як то нас такого ніхто не вчив..

Вітрець ніс його слова й туман ними розбивав, а зза гори срібні філі бурхали й затопили всю Поляницю. Знов її Фолтин не бачив, але й не жалів за нею. Окинув оком нивки на далеких горбочках, що зрунилися вже озиминою, тай поніс розяснену голову на любимий плай.

— Прощайте! іду я в мою святиню; я ходю там, як Адам із Господом Богом у раю. А ви негодні бачити моєї толічки, моєї лощини, залитої світом, де правда сходить, знання цвиге і сила духа вже дозріває.

IV.

Відколи весна розкинула зілля та квітки, а горою бузьок облетів і заклекотав, схитнулись бараки у Гмінді. Стала виселенців кликати до себе рідна земля, дорога нивка, по тисяч тисячів раз топтана, міряна стопами трудящого рільника. Завзивала сповнити вікодавній, достойний труд сівача, кормителя, прогодівника: в покраяне лоно плідниці кинути родюче зерно, аби ріс хліб для хрещеного мира. Манили їх головаті верби над потоком та на викопі в час ксовиці. Шарпала їх туга за вишневим садочком, за вибіленою

хатою з малими віконцями до півдня, з при-
спою.. В неділю вранці перед відправою
рвеш хрещатий барвінок, після вечірні до-
звілля і вулиця!..

Дорога, далека земле рідна! миле село
родиме! наша Україно!..

Хоч строгий лад у таборі, то тихими
весняними вечорами любі дівчата співали про
барвінок, про руту і васильки тай сон їх не
брався. Жінки примикали очі й мріяли про те,
як то любо постояти біля воріт, поцокотати
при перелазі.

Оповився синявий, весінний димок дов-
кола самотних корчів, гаїв та під горбичками
в придолинах — аж забуваєшся; а зявився
плуг на сусідніх нивах — в переселенців го-
ріло під ногами, палив їх Гміндський мочар.

О Боже! що се рідна земля! як хліб,
вода і повітря! від самої границі, від готаря
в селі — рачки, на колінях муть повзти аж
до загороди й ворота, пороги обіілюють!..

А в Якова буря розсаджувала груди.

Місяць світив ясно і зорі сяли, у білому
світлі табор виринав, Яків приперся до дере-
вини. Витягнув п'ястуки до бараків.

— Отаро! прешся на царинки, де ти
зросла. Свою землю порпати для других,
пригнути спину, бо на ній мусить заважити
чиясь нога!..

Розіхалися сердеги до польових робіт,
але — на чуже; подалися в найми по лука-
вих дідичах; не свою земельку обслуговують,
а все на умі: а що з моїм, хто мою нивку
обробив? чи кулі зорзли, чи гранати з'во-
лочили? А чи пустопаш стоїть, чи хліб свя-
тий родитиме?

Обманені, покривджені, заголоджені тікали з проклятих фільварків і десь разом із такими втікачами прилетіли ластівки тай повістували, що Німець одбива прадідну землю тих рільників, забраних у батьківську, добродійну неволю.

Тоді їх туга розривала кільчасті дроти в таборі й вигонила їх на терновії стежки в далекий, чужий світ, аж стопи й пучки оббивали і криваві сліди лишали.

Тоді тягаром невиносним нависли на них усі пережигі й свіжі муки та кривди таборові: безхліб'я, безробіття та чужого порядкування п'ястуком. І примусові купелі в залушливих випарах і сором, коли — за д'я чистоти — голено волос, і зневага, коли справедливим дівчатам обрубували коси — вони й мусіли стрижені ходити.

Тоді кривавими слізми плакали мами та жінки, що хворих і слабих на пошесть — живосилом т'гнеться в шпиталь. Мерців просто зі шпиталю виносять на цвинтар. Та ще гірше боліло, що кладовище в воді стояло, що плиткі могилки під водою копані, домовини мов у керницю спускалось, а по дощах персть розмакала і трумни спливали.

Тоді жалібне голосіння зривалось між бараками, бігло до березової брами з хрестом при цвинтарі, товклось до неї стуком. Але там стояли на сторожі — санітарні приписи. Мами та жони лягали з розпуки на гружаву землю, а ридання стелилося здовж огорожі й конало аж у сумерках під чатинням близького узлісся.

Тоді болючіше палила зневага, що уродливим жінкам зверхники нахабно дошкулювали.

— — — — —

Доки був чисто німецький заряд — терпіли; колиж поміж німецькими панами засіли й свої, а до них не треба язика позичати — тоді ходили правдатися, зважились на сварку.

Сварилися й гризли і між собою і з Яковом. Дуже його коренили, чому він, чоловік бувалий, не йде впімнутись за них. Дарма, Фолтин мовчав і мав перед очима закованого в панцир лицаря, що стоїть на муравлищі, а мурашки розворушились, снуються, але підлазять — йому по коліна.

Коли без його ніяк не хотіли йти з жалобами і — замість на панах — зганяли злість на нього, тоді Фолтин крикнув: Правда ваша, я відмінився й маю свій окремий світ, а до нього ви раз не хочете, раз ви знов не всилі доступити. Житний та пшеничний хліб їстиму й на Поляниці, скоро там поверну, а тут я, покищо, маю іншу страву.

Він підніс у гору віденську „Свободу“ й показував „Кобзаря“ і книжечки з „Боевої Управи“, що приголубили його та зажегли в грудях нові огні. Колиж краєне любі, ще далі з ним обсварювались, grimнув Фолтин: Ой бачу я. — каже їм — що мимо вас перелетіли, без ніякого сліду просковзнулися високі речі, гарні слова нашого вчителя в читальні. Вдарились вони об стіни — замість влучити в серця.

Сказав се Яків тай пішов на свою поляну, а поночі не спиться йому. Чуває він, аж хтось застукав до дверей у його бараці.

Вийшов Фолтин, у пільмі його око не бачить нікого, тільки рух чує, а хтось стоїть. Голосно спитав Яків:

— Хто мене кличе?

Тоді його спитали :

— Ти мене не бачиш ?

— Не бачу в п'їтми.

Напружи зір.

І знова питають :

— Чуєш мене ?

— Ні, бо заступили гори.

— Напни слух !

— Але хтож ти, що прийшов до мене,
а я не виджу і не чую ?

— Я — неспокій. Покажуся тобі ще
вдруге й назоу себе ч и н о м, а треба, щоб
ти мене тоді бачив і чув мій голос.

* * *

Паничу ! пане Косовичу ! ти дав мені
камеральний хліб у руки і я тебе добрим
словом згадую, за тата свого мав тебе.
Але я висів коло тебе цілих 16 років, а ти
мені ані словом, хочби одним, не згадав, що
жив і за Україну страждав Шевченко тай
писав такі гарні вірші : то любі — як мама
дітям; то гнівні — як архангел; то пророчі—
як Месія...

Ти нічого не сказав мені про наше
славне козацтво, про гетьманів і князів ? Таж
я не відав навіть, чи великий наш рідний
край і нарід ; не знав, що під Москалем
якась Україна. Про все те я шойно тут ді-
знався з промов та з концертів і з книжок.

Ей, хибаж я знав, хто я такий ? гово-
рив ти мені про се ? Ти дав мені хліб, я слу-
жив то і тай тільки. Себе я знав камераль-
ним слугою, ти говорив зі мною про дрова,
про ліс, про звірину.

Чи ба, паничу ! ти навіть не моргнув на
мене й не скривився, коли зарядчик висилав

мене з іншими побережниками голосувати на панського посла. Ти не вірив мені, боявся хліб стратити? Може ти й сам, потайки давав голос туди, куди казав управитель, чи дирекція домен зі Львова?

Є в нас і панотець якийсь. Ми його по руках цілували, бо так нас учили батьки, а він сам руку підсував, аби підходити. Ми йому грошей, ми йому хлібів, бо він за всі душі з усеї Поляниці дбає і перед Богом побивається. Та чи дійсне він гадав коли про справжню душу, про хлопську, українську, і то щиро? тай чи свідім, або охитний він дбав за таку для неї страву, яку в чужому краю знайшов я? ох коло нас ти єгомостю! над нами — не з нами; ти нам не брат, не батько; хотівби наставником бути. Коли до неба навіть заведеш, то для хлопа ви назначите якесь окреме, другої кляси!...

Ой провідники наші! мусів я аж — до криміналу достатися, спинитись у бараках на Гміндах, аби почути про сі високі речі, які мені небо на землі втворили?

Тай бувби я далі бродив у тьмі, жив у невіжестві, грішив. Твердий бо з мене був грішник, непокаяний. Коли москвофіл — ворог народа, то москвофілом був і я. Та не об'явився ним щойно в четвер перед Успенієм, ні, я був ним довгі роки.

Був, але не є і не буду.

Відроджуюся духом.

*

Боева Управа закликає в „Свободі“, ставати під стрілецький прапор.

У сьому поклику Фолтин поринув серцем та головою і паничеві та душпастиреві гіркі слова кидав, на своїй стежці стоячи.

Алеж не в Поляниці, не в Гмінді. Се рівень без краю, з високими могилами, синім, могутнім Дніпром. Аж до моря Запорожці степ широкий вкрили; отамани на вороних перед бунчуками вигравають; пишними рядами сотники з панами і гетьмани всі в золоті.

Усі пересунулись, пішли, за могили, за Дніпро, сховались, уже немає... Одійшли сумною лавою, аж затрясся Фолтин. Стільки гомону і слави; скільки ворожої крові Дніпро в море носив; скільки рідна земля її пила; такий варговий стаяв на межах Європи, Азію лякав... і — пішли тихо, ледве збруя хрястіла...

Нема Січи! пропав і той, що всім верховодив... Де ви забарились? Верніться!

Не вернеться.

А я, брате, таки буду сподіватись, таки буду виглядати.

Німували степи, тужили могили, з вітром розмовляли.

А я, брате, сподіваюсь, виглядаю.

І вернулись! зацвила ними рідна земля! на мазепинках червона калина!

вернулись! Списами скородили московські ребра на горі Ключ; у Климці кров проляли; на Маківці добули вічної слави.

Боже милий! таже Стрілецькі пишні ряди перебігали мимо Поляниці, старший десятник Домарадський вів стежу почерез Кливу! Сі самі Усусуси, що здивували світ, вони приходили на Полчницю, а Яків не був готовий, не чекав гостей дома?! Він знає там кожний плай, кожду ялицю, кожду скалу, а вони шукали. Сі самі Стрільці, що сонце спинилось, аби глянути на їх Маківку!...

Упав Яків на коліна, перед ним не Грайнер тільки родимий Стіг у золоті горить. Проти Фолтина йде старший десятник і коником на Кливу герує. Яків його судощає, а десятник промовляє:

— Ой кудиж ти гуляв, та де ти бував, коли стежа побіля тебе перебігала та доброї вістки, та ще ліпшої поради у тебе шукала?

— Ей пани молодці, вже ви пробачайте і в полон, як стій, мене забирайте! А я буду Вам служити, ваші карі коні тай вас молодих дебрами водити.

Бере його старший десятник Домарадський за руку, на люзака саджає, і до самого полковника, до славиого лицаря Грицька Коссака веде.

Злотом-сріблом Клива горить, а славний преславний полковник у смушевій мазепинші на горону в промінні сяє, а перед паном полковником, перед вождом хоробрим чета за четою за батьком Горуком у розстрільних на приступ біжить.

Приніс Фолтин розмріяну, розяснену голову до бараків, прийшов із неба до табору, а поночі стукнули до його дверей раз, постукали вдруге.

Поквапно вибіг Фотин, вдивився в темну ніч і каже:

— Знаю тебе й дожидаю тебе.

— Не знаєш, не дожидаєш; ти поринав у минуле, не додумався до майбутнього.

— Хтож ти, що прийшов до мене? бо я не бачу тебе, але добре чую твої слова і ухом і всею душею.

— Я поклик, а сей, кого ти дожидав, обявиться ще тобі. До того часу несхитна віра буде тобі щитом і збруєю...

*

V.

Літнього дня всміхалися до Фолтина грайерський та чеський ліси, а поночі за дверима чув: стук! стук! кожним разом двічі його кликало. Він довго ждав посл., що зійде з тих гір, покаже дорогу, бо до Стрільців закликала Боева Управа, але руки не подавала. Даремне ждав Фолтин та віри не тратив; ясний благовіст весняного ранку, як оповив його, так він і ходив із новими думками, розсунув гори, аби не прислоняли, аби було видно Стрільців на полях боїв.

Нарешті шукав висланого... в молодому чоловіці, що зіхав до Гмінду тай був прийнятий до заряду в головній канцелярії. Сей закрякав, що під кінець серпня минулого року зібралось в Стрию десять тисяч добровольців, зголосилися під Стрілецьку хоругву, просили дати їм зброю. За той час далі напливали добровольці з цілого краю, але воєнне начальство з десятих тисяч вибрало тільки дві, заледве п'ятину, а вісьмом тисячам приказно розійтись. Веліли тільки з інтелігентів вибирати, а селян одправили.— Ви — каже — селянин і то старший літами; навіть надії не покладайте, щоб і вас прийнято

По такій промові запитав іще Якова, з яких він сторін, як попався в Гмінд, чи з ним і його родина?

Коли Фолтин розказав йому все, він аж розсміявся на голос: Чоловіче, вибийте собі з голови. Адже управі табору чей відомо, що ви під судом, а треба вам знати, що покажіться ви тільки в своїм повіті, то суд наново зараз вас під ключ. Я правник —

такі справи знаю. Гадаєте, що чоловіка під закидом двох злочинів приймуть таки до Українських Січових Стрільців, скоро тоді розігнано вісім тисяч молодих, здорових хлопців, свідомих Українців, без змази? Я не питаю про те, чому ви так наважились до Стрільців, чи може хочеге в сей спосіб обійти військову повинність? — се ваше приватне діло. Натомість кажу вам, що на все треба глядіти тверезо і критично, а я вважаю своїм обовязком сказати вам несфальшовану правду тай остерегти перед фантастичними замислами і шкідними для нашої справи мріями. В адвокатській канцелярії усім я пирскав зимною водою в очі, усім клієнтам доразу різав правду, бо не люблю, як хлопа дурять, або за ніс водять.

— Дякую вам пане! — прощався Яків.

— Не маєте защо дякувати, се мій обовязок!

— Вибачайте, добродію, а вас не кортить під Січовий прапор? ви не селянин, вас приймуть, а з вами якось може і я.

— Тут нема якось і може.

— Але, чи ви туди?

— Ні, я не туди, я хворий.

— Видко по вас. Але так у ніч, у тиху та ясну, чи не знаєте якого неспокою?

— Ні, я в ночі сплю.

— А не стукає хто до ваших дверей?

— Що вам, чоловіче? ви тверезі?

— Я тверезий, але до моїх дверей у бараці заковтав неспокій, назвав себе чином; застукав другий раз тай назвав себе покликом і ще раз прийде. Задля прийдешнього ждуть нас предки наші і сі, що будують Україну.

Слів ми говорили и писали багато, а тепер треба діл.

— Пращайте Фолтин, ідїть просто в сі двері, до них ніхто не стукає поночі.

Морозило Фолтина, він страждав :

Радуйся ниво, жетвенною кровю неполитая, квітом ідеї, мудрости неповитая. А той рожевий крин і лілея, що ними Ти, Україно, колись процвіла — не Твоє чоло вінчав він. Квіт сей, що виростав із родинного погною, сам він став погноєм — чужинецьких.

Поростає українська нїва хвостом. Не заріже батько сина за честь, за волю.

І колиж, Тарасе віщій, коли німим отверзуться уста, прорветься слово, як вода? Коли на пустині потечуть ріки; озера гаями пороснуть? а пустиню опанують — українські міста?!...

Два довгі дні не читав Фолтин ні Кобзаря, ні книжечок із Культурної Ради в Відні; три довгі дні не ходив на плай. Аж третього вечора почув стукіт, а повторився він двічі.

Тоді вернулася Фолтинові сила, він ждав, коли постукають тричі. Тимчасом закликав і других під Січовий прапор.

VI.

Незабавки прибули два гості — з Відня. Два послы.

Чираз уже послы приїздили, то на концерт, то на обзорини, то так собі. Походили по таборі, злегка побесідували собі з людьми, їли й пили в Управі тай відїздили до Відня — з клуночками.

Тепер гостив посол належний до хлопської партії, ще й член Боевої Управи і Фолтин

не вагувався достояти до кінця, аби поговорити з послом.

А були послы в облозі, бо люде наперлися до дому; колиж послы не вдовольняли, тоді посипались жалоби на кривди, на біду за хліб, за нерівне право, за жіночу честь, за дівоцькі вінки.

Потішали їх послы, що в Гмінді ще гаразд, бо в інших таборах, ой, там біда, там нужда, там кривда. В Хоцені — там пекло, про Талергаф навіть не казати, бо туди чоловіка нате запроторюють, аби живим уже відтам не вийшов.

Розмовився Фолтин на самоті з послом.

— Славно! честь вам товаришу! — крикнув посол — дуже гарно! одна тільки біда, що не пустять вас із табору. Через російський протинаступ навіть нас не пускають, ані одного, держать усіх нас у Відні.

— То така гірка ся дорога до Київа на Відень?

— Лишіть се батьку, слухайте кінця. Моїми тай могого товариша захолами вдалося нам виторгувати один повіт. Я з тим і приїхав, аби оповістити се переселенцям. Так і ви чекайте тільки огласу, а там якнебудь прибийтесь до гурту — ви хиба втнете таку штуку — тай їдьте в чужий повіт, із чужого до свого, погляньте, що порабляє ваша стара, чи діти здорові, тай шурніть до кадри. Вона недалеко від вас, у Демні.

— Виходить: доповняюча сотня? бо так надруковано в книжечці.

— Добре, доповняюча сотня! Ви, бачу, вже правдивий стрілець, а навіть „стара война“! Гаразд товаришу, коби таких більше!...

VII.

Дожидав Фолтин огласки і на Грайнера глядів, чи не їдуть десятники. Мірив оком, чи далеко бігти в сі гори, бо він зготовився їхати до польових робіт на Чехи — вже й записався — а з дороги мав утекти просто до Коша.

Казав йому посол заглянути перш усього до жінки та до дітей. Але так він не вчинить.

З'явився він на Поляниці, зараз і стануть присікатися: жінка — собі, а камера — собі. Мають право. Жінка — бо жінка; знов камера службу дає.

А так — зречися ти Якове, всеї покуси.

Так! він підійде тихцем до Поляниці в ночі, огляне хижу, притулиться до стіни біля вікна, перехреститься, хатні пороги — святилисяб, — він поцілує тай лісами, тай пляями до Демні.

На Поляницю хиба може з війни поверне. З ранами на тілі за Україну; саму Україну буде носити в серці понад усі святощі, він... справжній Українець!

Оглас про відпуск тимчасом не приходив, та ще й дознався Фолтин, що виїзд на роботи відсунений. А того самого дня перед заходом сонця почув трикратний стукіт і здумівся дуже, бо не був у таборі, де стукано до дверей у його бараці. Він був у борі. Зараз голосне стукотінне розляглося в друге, та знов стукали тричі й виразно почувся клич: До бою! до бою!

Тоді рішився Фолтин утікати просто з табору і то другого дня вранці.

Пустився до бараків, гляне на гори, а долі їдуть на баских конях три верхові.

В таборі не застав їх Фолтин.

Спустилася ніч над бараки, пестощі й безсоння в ній потонули, а на зорях пішов живий рух по таборі. Ото прибився там четар і два десятники від Усусусів тай розвинули синьожовтий прапор.

Прийшов Фолтин перший та ще й прикликав кільканацять добровольців.

Щож то за люде сей четар і десятники! Так із ним говорили, наче знали його здавна. Тай як, тай що говорили! Се не ті, що дотепер промовляли. Справжні се, живі люде! Журби в них ніякіської, вірять собі, в будуче і в Україну; відають, чого хочуть; усе горить їм під руками. Ну — козики тай годі! Кожде слово, то так як камінь креше; а котрий повернегься — то искри скачуть і всі очі за ним біжуть; а куди котрий кличе — то серце за ним іде!...

Фолтин горів.

І записали його першого.

— Коби душа молода, а роки роками — крикне четар. — Пристанеш до нас, то ти нам товариш. Під один стяг. У „Коші“ пошануємо тебе, навчишся муштри, тай у поле.

Під вечір у читальні віддих завмирав, коли Стрільці про бої в Карпатах річ повели; серце билося живо, коли в живу ударили струну.

— Нема в світі кращих хлопців над Січових добровольців — гукає десятник — як ідуть в бій, то співають, і зі співом умирають!

І всі три загреміли: Хлопці, алярм! Гей, ставаймо! вже послідний час, наступають на три шляхи вороги на нас! Скоро хлопці!

кріси в руку, розтягніться в рій! ворогів ми вмиє відопрем, підем на пробій!

Фолтин сказав їм і про свою судову справу, але й сам сміявся врз із Стрільцями.

— Хай вам пришлють засуд до Вікторова, замкнемо вас там у стрілецькому рові, в землянці — приповів десятник.

— Та ти і вусом не моргни! — дода другий — війна тепер. Кров людська — свята. Кров із ран за вітчину пролита змиває всі гріхи, а постріли за ворогом очищують повітря над країною.

Нарешті прорік Фолтин: Не на те я вас побачив, аби не пристати до вас. Ніяка сила не зіпре мене. Я бо ждав на вас, мені одна тільки дорога: на поле слави, де горить і кипить бій за Україну, де куються нові лицарі України, де важиться її доля. Кличуть мене літаври і сурми туди, де полки грають, бунчуки піднялись, хоругви шамотять. Де Січ іде, стяг несе, Україна клекоче, як море.

Про війта, жандарів і суд у Болехові та в Лейпі я вже забув, не бачу їх позад себе. Тай Гмінди — се мені пройдені стовпи, Я чоловік чину, а не слів; я найду себе в праці; я хочу й мушу жити — ділаючи, не спати, хоч у таборі, хоч на волі, в Поляниці.

— Веди його до комісаря бараків, нехай і йому. Фолтин усе те повторить.

Так сказав четар до десятника.

VIII.

Дорога Василю, моя квітко рожева!

Ти не пізналаби мене. Посилаю свою світлину, глянь! Се робота світливця в Коші. Я не арештант, але Усусус, я служу Україні!

Ти не знаєш, що се Стрілець і що Україна, але певне дознаєшся. бо їхньою славою вся Галичина гомонить, вона дійде і в гори, до Вас темних на Поляниці.

Ще й по сім не пізналаби мене, що читаю на книжці, а сей перший лист до Тебе— пишу я сам. Нехай се буде Тобі знаком, що я зробився іншим чоловіком. З давнього дещо лишилося в мене — хижацтво мусить зробитися лицарством на полі боїв.

Дорога Жéно! Ми за 16 років не мали сварки тай тепер не будемо мати, бо гадаю, що Ти підйдеш до моїх думок. Як я бувби дома та пішовби до австріяцького війська, Ти однаково не оглядалаби мене. А тимчасом я добровольцем пішов до Усусусів і немає щасливішого понад мене в світі. Вже навчився муштри тай піду в поле.

Ти не можеш знати, що то Січові Стрільці, бо треба їх самому видіти. Але як побачиш, то даси їм душу. Ніяка пташка на Поляниці, ніхто на світі не співає так грімко— як вони. І ніхто на світі не бється так завзято — як вони. Я вже чув їх пісні та навчився сам, а піду в поле, то побіч них боротисяму.

В Коші бачив славного козарлюгу з довгими вусами, Цяпку, а в полі побачу самого Горука та полковника Грицька Коссака.

Ти знаєш, хто я? Ой, не камеральний злісний! У таборі в Гміндах чув я тільки подих рідної землі, а тут я з него злився. Я правнук гетьманів та полковників, я козак! Я разом із сотниками та четарями, з осаулами та з десятниками: перед нами одна смерть у полі, бо одній справі ми служимо, всі Стрільці, всі до одного ми порівналися.

Не журись, бо нема чим. Маєш усю господарку, яка нас живила, а певне й камера щось платить Тобі. Колиж не платить, то йди до староства, хай дає Тобі й дітям воєнний причинок, бо Стрілецтво не гірше від іншого війська, тільки ліпше.

Не тужи за мною, бо коли не маю загинути, то куля мусить мене сбминати; а як загину, то матимеш славу, що я один із нашого села служив при У. С. С. і за Україну голову поклав. Тут самі вибрані, а я між ними!...

Давай усе му ряд, газдуйте так, якби я був із Вами. Напиши мені, чи вродився хлопець, чи дівчина. Тепер на війні багато народа впаде, то хлопців треба як найбільше, аби росли на робітників, на козаків...

Поздоровляю Тебе й дітей, а не вдавайся в тугу, будь моєю Василюю.

Твій Яків У. С. С. — Доповняюча Сотня, полева почта 17.

IX.

Люба Василюю і мої діти!

Я був ранений під Семиківцями, але вже лікуюся тай навіть приходжу до давних сил, між воєнними виздоровцями в санаторії.

В шпиталі думалось мені, що як вертатися му з больниці, то з'їдаюся на Полянцю тай гляну на Вас, а Ви на мене. Узрите на моїх грудях відзнаку хоробрости. Ціле село її побачить! То знов нераз мрілося мені, не йти до Вас скорше, хиба аж стану вістуном, а то й десятником. Тай ще боявся я, що скоро прийду, то Ти і діти мете просити мене, аби лишився коло Вас. Бо я не

лишуся ніяк: я на Поляниці вже не маю що робити, там моя робота вже зроблена, переді мною тепер уже інший світ.

Якби так мені Федько трохи старший — взявби і його до себе, бо така тепер пора. Коли Косович іще дома, скажи йому, хай не чекає Талергофу, нехай сам голоситься до Стрільців, бо окопи над Стрипою сто раз кращі ніж табор у Стирії. Його мама й сестра так само не пропадуть без нього, як Ти з дітьми не пропала без мене.

А мені тут місце.

Тобі одній дам заглянути в мою душу зате, що Ти жила зі мною 16 рік наче одну днину.

Під Семиківцями прийшов до мене давно вижиданий гість, а заповівся він до мене ще в Гміндах на бараці, коли стукав до моїх дверей та кликав мене до Стрільців. Під Семиківцями я був ранений, лежав у час лютих боїв, замкнув очі та чекав смерти. Тоді мене Він підняв, промив рану, завязав і каже: „Я Чин, ти зробився гідним побачити мене; я проведу тебе назад там, де жерело вашої необорности“. Однією рукою взяв мене під силу тай ніс поміж кулі й гранати, другою показав на південний схід, а там горить дивним сяйвом велика, ясна зоря, мов Вифлєсмська зіезда. „Се Україна — каже Чин — твої очі бачили її сяйво, побачуть і блеск, у твою серці вона житиме і твої діла не пропадуть, хоч ти вийшов тільки з рилі, зпід скиби і з темної Поляниці“... По дорозі я притоптав ногою льонт, що вже тлів і мав розсадити наші стрілецькі рови та викинути їх у воздухи. Чин привів мене до землянки, де була стрілецька команда і сказав: Ми прийшли до

жерела; залізною карністю, сліпим послухом добрій команді побідите. Така посвята, як твоя, і дисципліна німецька — отсе дорога в Київ!

Поклав руку на моє рамя і я побачив у нього в волоссі огняну стрілу.

Василино! я вже не Ваш, я належу до України, я Усусус.

Учи дітей письма. Посилаю Тобі 40 корон, купи книжок, нехай Федьо ходить до учителя, хай зробиться письменим. Я мав 50 корон, але 10 передав на Січовий Скарб. Се був долаток до моєї крові, яку я з такою насолодою жертвував за Україну. Гроші ділю mezi Скарб і освіту наших дітей.

Із лікарні маю вихід, хожую по великому Відні, трохи полапав німецької мови. Але й на се вже я не такий дуже лакомий, бо вже тужу за нашим Січовим товариством.

Може там од Тебе листа застану.

Здоровлю й цілую Тебе й діточок.

Твій Яків Фолтин, старший Стрілець, найщасливіший чоловік на світі.

Wien IV., Mühlgasse 4. Rekonvaleszenten-heim des Zweigvereines vom Roten Kreuz.

Гість із Запоріжжя.

I.

На зорях поїхав Гнатко в степ, хоч знав, що буде кара. Старий недобиток Данило, що потуряв йому тай розказував усячину, водив коні в табун і Гнатко з ним; він і з припону урвавсяби, щоб тільки по степу погулять.

Коли в пізні обіди привіз його буланий на дідів хутір, був там чужий хтось, бо по двору чура три верхівці водив.

Од того Гнаткові полекшало: вже не муть карати. Але в хату все таки не зайшов, тільки стрибнув у сад. Аж чує, у пасіці щось грає. Тай не дідоваж бандура! Підкрався він, заліз у густий малинник і сачить, як на кругляку сидить кармазин тай по струнах пальцями водить. Сапянці на ньому жовті, штани із синьої саети, як море широкі, жупан-кармазин за очі хапає, а шабля горить, горить од злота. Сам гість — орел степовий. Лице засмалене і все в шрамах; сиві соколинні очі; густа чуприна спадає оселедцем за вухо; довгі вуси аж на жупані звисають. Хоч плечі у його кремезні, а широкі груди з криці ковані, так і чув Гнатко, що не глянь — а козак вихром помчиться; спаде на свого вороного під дорогю кульбакою і тільки рукава замаєть, а вітер не здожене. Хто глядить на нього, той

собі летівби. Таких гостей Гнатко у батька не видав

Ні, орел-козак, орел сміливий, бистрий, веселий, хоч замислився, біля захмареного діда сидячи. На бандуру білий квіт із вишні паде, білий квіт притрусив її, а яблінки рожеві цвітуть у пасіці, божа бжілка солодко бренть і тихо в саду.

Збудився гість, по струнах ударив, бистрим оком на діда скинув і наче в дзвін двонить: зажурився ти, пане Мальований, що у похід не підеш? Не тобі вже до того, хоч твою шаблю тямить і Лях і Татарин, а кобзарі про тебе співали. Тепер за тебе нехай молоді бються.

А Гнаткова мама, господиня на хуторі прийшла, тай „ох мені лихо“, чи я зготовити не вмію. Чи ви, тату, не вшанували пана отамана?

А то полуденок на двох скатертях, на зеленій, перетиканій садовими, пахущими квітоньками тай на білій, мережаній, верх неї. Скільки там не наскладано млинців і вареників; у розмальованій мисочці сметани, сала і мяса на кружечці; хліба, пряників, медяників та бубликів на скатерті; та ще доброго меду старого в жбанку, а перчаківки в пляшці — усе те мов не про них!

— Отсеж я на старі літа звичаю збувся — виправдує себе дідо — тай милого гостя пошанувать не знаю. А сам він винен, бо піснею вчарував мене.

— Пробачай, господине мила та шанована — весело каже гість. — І м'ясиго поїмо і млинчики втремо і бубликів дітям не оставимо, давай тільки горло промочить.

А Гнаткова мама вже й кивнула в бік, і зпід калини сесіричка вивела малого Петруся.

— Мізинчик мій, „веди, мамо, до Заполозця“ тай веди, а тут язика забув? Тиж хотів отаманові вуси погладити.

А Петрусь стоїть мовчки, спаленів, і з ноги на ногу переступа, татову кучму скубе, тай що гляне карими очима на довгі вуси у гостя, то потупиться й не привіта отамана, хоч сесіричка підказує.

— Підеш на Січ хлопче, га? Я тебе візьму од мами, од діда, до торока присилю, а на Січі пряників дадуть.

— Хай підросту — одвітує за нього мама.

— Хай підросте, а тепер дайте старшого.

— Хто зна, де той старший.

Гнатко аж скрикнув із малинника „ось я тут“, але його не чули, а мати править далі:

— Нема нам радости з його, не булоб і вам потіхи. Шибайголова! Три рази з бурси втік, а як батько в хату не приймав, по степу три неділі блавучив із чабанами, а батькові під руку ні защо й ніяк не стане.

— А годіж бо, годі, Меласю, і твій же батько не ліпший був, а тепер у хуторі статком віку дожива.

— Буде з його козак. Письма навчитися треба — каже отаман — а тільки підросте, — посилайте на Січ, там із товариством прочитає живії „мисліте“ і послужить Україні.

Принявся гість за їду, а Гнатко, як встроїв у нього очі, так і застив: На їхньому хуторі так не їли й не пили. У них було без веселости і без сили.

— Так я, з чим приїхав, із тим їду, батьку Степане? Ніхто з твого хутора у похід не йде?

— Сором признатися, отамане. Зять мені не вдався: тільки чумакує, статків наживає. А ти на Січ?

— Просто. Вже шаблі нагострені, чорного проса в бочки насипано і все влаштовано для походу. До клечальної неділі вже ми в чистому полі будемо.

Перехрестився гість за хліб-сіль, став, і голову сховав між квітами яблуні, сам як той явір стрункий, буйний. А як ішов із саду, турецькі вишні сипали йому під ноги свої білі, м'які платочки...

*

*

*

На безкрайому, незайманому степу западала тиха ніч. Де зайшло сонце, там вже заграви немає, вже вечірня зоря мигтить, а могили вже ледвеньки мріють та мріють.

Край дороги в придолі дьоргає ватра, проти неї рисуються міцні колеса, шкурятані васаги чумацьких маж, проміж них хитаються рогаті лоби воликів та ввихаються кремезні чумаки. Дві-три постаті куняють коло самого багаття, заходяться коло казана повішеного на таганах, вже й на легких крилах тихого вітру долітає запах гарячого кулішу аж на той бік дороги.

Надто близько підступив до табору Гнатко, що крізь тирсу пробирався та коня на поводах тримав. Ось женеться вже од табору вівчарик, од лаяння аж захлибається, а Гнатко наставив малахая, обганяється. Але прибігла собака ближче і тільки ласиться коло хлопця та коло коня. Вірний пес Гнаткового батька, Босик, невідступний товариш його в чумацьких походах.

Свиснув хтось із табору і Босик побіг на той свисток, а Гнатко взявся поспішно колувати. Впізнав він свисток той і поспіша на нічліг не до того, хто в чумацькій валіі отаманом, але в комиші, що позаду табору чоркіють.

— — — — —
Тихо свігять ясні зорі і широкий степ німує. Що завиють сіроманці, то в таборі лають пси, гуконуть вартові і до ватри докидають. О півночі сон приходить, хлопця морить; Гнатку, спи! Босик тебе вірно пазить і твого коня.

*

*

*

— Ег, кудиж ти так поспішаєш?

— Там, де ти був.

— А відки їдеш?

— Відтам, де мене нема.

— А куди їдеш?

— На Січ.

— Чомуж би ні. Є Січ — мати наша на Дніпрі, є.

Козарлюга свиснув, а з трави піднявся другий, такий, як він: і з лицем засмаленим і з довгими вусами і з чубом закрученим. — Ось тобі, Трохиме, на Січ їде сей пуцьвірок.

— Ти не лайся, а поводи пусти!

— Бо заплачеш?

— Ні, лоба розвалю.

— От цуценя. Чи тим малахаєм голови провалюєш?

— Із пістолі тобі засвічу, як тільки меш далі дорогу заступати.

— Годі тобі, Саво, годі з хлопям перелираться. Вже бачиш, що з доброго поля ягода, тай буланого не шарпай. Гарний кінь.

*

Ти хлопче пістолями не хвались, краще скажи мені, а чи знаєш ти дорогу на Січ?

— Докі знаю, доти їду, а там лучиться добрий чоловік, то гаманця йому дам.

— Еге, Татарин сам одніме, як у тебе справді є червоні, коли не хвалишся даремне.

— Ось і тобі дам, тільки проведи.

— Сховзй гроші, я без того проведу тебе.

— Батьку ти мій, проведеш?

— Але чи годишся ти на Січ?! У тебе кінь добрий і чапрак дорогий, турецькїї пістолі, а шаблюка аж за довга для тебе, але чи є в тебе ложка?

— Немає.

— От бачиш, не вмів на Січ збиратися; чим кашу їстимеш?

— Куплю ложку.

— Можна купити ложку і каші поїсти, але чи вмієш ти її зварити?

— Навчусь, а поки навчуся — не їстиму.

— Сміятися будуть.

— Я в куріню бочку меду поставлю.

— За бочку меду навчать тебе кашу варити, але чи переплиवेश ти Пороги Дніпрові?

— На нашому хуторі немає ріки тай човнами я з роду не плив.

— От через те на Січ тебе не приймуть.

— І на Січі учатьже чогось. А не герепливу Порогів, то води Дніпрової хлисну.

— Ой ні, хлопче. Але стривай, тебе як зовуть?

— Гнатком.

— Отже знай Гнатку, тільки отаман може розршити. Давай, підемо до отамана. Але ти зівби чогонебудь? Лице твоє каже, що в тебе кишки позлипали.

— В Січі вже кашу їстиму, як ложку куплю.

— Ти гадав, що на Січ так далеко, як із хати в комору? Ложки тобі позичу, бо добрий з тебе козак буде.

Став Гнатко перед отаманом, а сеж — той самий орел, що був у дідовій пасіці, що на його так хочеться дивитись, що мусиш за ним іти, кого він кличе не словом, а силою своєю.

— Якже тобі заманулося на Січ?

— Давно кортіло. А не скажеш мені, пане отамане, домів вертатися?

— Ні, яке мені діло?

— Отже ти з нашого хутора од Мальованого ні з чим поїхав. Я хочу сором ізмити.

— Он як воно! то се ти з бурси втікав? а вчитися, хлопче, треба — каже отаман — і супить брови, а соколині очі так і грають радістю. — За чивже ти на Січ?

— У похід збирається козацтво — і я з ним.

— У похід ти ще не годишся!

— Батьку отамане, хоч за чуру візьми мене, бо прийшов великий час, на ворога треба одностайне стати. А там може і покажеться, — чи я к чому годжусь.

Отаман глядів на хлопця довгу хвилю — Гаразд козаче! — грімнув весело — приймаю тебе до свого куріня! — і вдарив Гнатка по плечі, обіймив його за шию й притиснув до себе щиро.

II.

— Я вас, попросив, панове, аби вам показати, що зроджується на тлі війни. П'ятий місяць держимо хлопчину під закидом шпіонажі тай нічого йому доказати не можемо. Скажи мені правду, хлопче, але правду, бо буде зле: защо тебе привів жандар?

Малий хлопчик, убого вбраний і то напів по військовому, сміливо дивився розумними очима.

— Не знаю, защо.

— А чогож ти волочишся?

— Я шукав фельдпост 17.

Оба запрошені судді військові здивувалися.

— Нашо ж тобі тої полевой почти?

— Під тим числом стоять Усусуси.

Слідчий завважив: так візнав і при вступних допитах.

— Але тебе хтось вислав, казав тобі крутитися між військом тай підглядати?

— Ой, ніхто мене не вислав. Мама мене вибила, як я сказав, що пристану до жовнярів.

— А тато не бив?

— Тато давно помер.

— Чогож тобі до Українських Січових Стрільців?

— Хочу на войну.

— Ти ще не здався на войну, що жби ти робив?

— Робота найдеться, а з кріса стріляти ніби штука? треба тільки пальцем натискати, а він сам стріляє.

— Ти бачив кріса?

— Бачив. Через наше село переходило багато війська, в нашій хаті ночували раз жовніри і давали мені кріс до рук.

— Було з ними йти.

— Коли мені сподобалися тільки У.С.С., бо я не Мадяр.

— Чомуж вони тобі сподобалися?

— У нашім селі був сотник, а на нього так хочеться дивити, за ним кожний піде, кого він кличе, чи словом, чи силою своєю. І з сотником два стрільці були, забрали кілька парубків до Коша тай ще співали: Нема в світі кращих хлопців, над січових добровольців.

— Відкиж ти знаєш полеву пошту?

— Бо прийшли листи від стрілецьких новобранців.

Військовий суддя рішався: свідоцтво моральности добре, хлопець скінчив 6-ий рік науки з дуже добрим поступом і мав іти до гімназії, але війна перепінила.

— Я пішлю тебе до староства, а староста відставить тебе до твоєї громади.

— А я зараз знов утічу.

— То знов підеш до арешту, але вже на до го.

— Добре тут в арешті, не голдуєш?

— Не дбаю за їду, бо не згину, але ніякої роботи не дають мені. І я хочу конче дістатися на Фельдпост 17. Урвуся і піду.

— Завтра підеш на етапну станицю, відтам до тутешнього староства, воно тебе відставить до твого повіту, а твоє староство пошле тебе назад до твоєї громади і віддасть мамі.

